

Модуль 2. Один стимул - багато реакцій

Лекція 24. Один стимул - багато реакцій, або жодна стратегія не працюватиме безвідмовно

На початку своєї наукової кар'єри мені доводилось читати багато радянської та пострадянської літератури, з якою зрідка можна було почерпнути плідні ідеї. Тоталітарна система не може породити верх творчості, за незначним виключенням. У пошуках нових ідей я звернувся до психотерапевтичної літератури, оскільки освіта є спорідненою сферою із психотерапією: і те, і інше є здобуттям нового досвіду, нових ментальних карт, нових стратегій. Якщо згадати ланцюжок, що обумовлює поведінку людини, то виходить – і освіта, і психотерапія є взаємодією із внутрішнім світом людини. А наскільки добре ми знаємо внутрішній світ людей, яких навчаємо? Наскільки добре ми розуміємо, який життєвий досвід вони мали в минулому? Варто пам'ятати, що ваш стимул (метод, стиль, слова) завжди будуть взаємодіяти із внутрішнім світом, який доволі різний у різних людей.

Відтак реакція учнів на ваші стимули – це цінна інформація про їхній минулий досвід. Тут будь-які дрібниці мають значення: яким тоном говориться, якою є міміка, жести, дії тощо. А тому важливо пам'ятати принцип психотерапії: один стимул – багато реакцій. Тобто: якщо різні люди зазнають впливу одного складного стимулу, то у них будуть цілковито різні реакції. Дуже яскраво це проявляється у груповій психотерапії: приміром, на плач одного з учасників або на суперечку із психотерапевтом реакції будуть дуже відмінними.

У чому причина цього? У кожного унікальний внутрішній світ, відтак один стимул має різні значення для кожного. Саме тому індивідуальна реакція глибоко інформативна, вона дозволяє зрозуміти внутрішній світ людини. Відповідно основним інструментом вдалого викладання є особистість освітянина. Саме тому вона і є «Страдиварі» освітнього процесу, оскільки треба мати високий рівень професіоналізму та гнучкості. Як стверджує І. Ялом, за надутим марнославством та відданістю пристрастям інтуїтивно відчувається біль

прихованих таємниць, відтак всесвітньо відомий психотерапевт радше відчуває не осуд, а співчуття, а головне – контакт.

Усвідомлення цього дає суттєву духовну перевагу – негідну поведінку учнів та колег ви розглядаєте передовсім як їхню проблему, а не свою. За їхньою агресією, за їхнім марнославством, за їхнім апломбом стоїть біль та страждання, і не ви тому виною. Відтак ваше завдання зрозуміти, як влаштований «цей невідомий автомат», якими «кнопками» слід ним управляти. Як стверджував М. Литвак, розумна людина, як японська техніка, складно влаштована, проте легка в управлінні. Натомість нерозумна людина влаштована надто просто, проте надскладним є управління нею. Ви ж здатні опанувати надскладне управління?

Експерти в галузі виховання Даніел Сігел та Тіна Брайсон запевняли: «Усі діти різні й жоден метод виховання чи жодна стратегія не працюватиме безвідмовно й в усіх випадках. Але найочевидніша ціль у всіх випадках – досягти співпраці». Коли я прочитав цю думку, мені якось одразу стало очевидним, чому я майже ніколи не давав вчителям готових рецептів, а радше складав рекомендації з посиланням на умови. Багато що залежить від конкретних умов. Саме тому освітянин є «Страдиварі» освітнього процесу, оскільки йому слід врахувати багато чинників, аби ухвалити правильне рішення, дібрати дієву стратегію в наявних конкретних умовах. З гори міністерських висот це погано видно, відтак більше свободи в ухваленні методичних рішень має бути передано на місця – вчителю.

У цьому контексті мені пригадалося висловлювання німецького військового реформатора та теоретика XIX століття Карла Клаузевіца. Він стверджував, що війна – це не траву косити, де існує один-єдиний принцип, а це – дерева рубати, де до кожного дерева слід припасуватися, врахувати розташування навколишніх дерев тощо. Досліджуючи управлінців, Д. Дьорнер дійшов висновку, що успішними з них є не ті, що вивчили низку універсальних правил та застосовують їх скрізь та завжди. Успішні управлінці володіють складною розгалуженою мережею локальних правил на кшталт:

1. Якщо А, то В.
2. Якщо С, то D.

з. Якщо І, то F.

Відтак можна говорити про два напрямки підвищення кваліфікації: 1) навчання готовим рецептам; 2) навчання складати рецепти самим, спираючись на доступні ресурси. Мої заняття представляють другий напрямок, хоча я особисто не відкидаю корисність у певних випадках напрацювань першого напрямку.